

11. Про затвердження Єдиного термінологічного словника (Глосарій) з питань управління якості медичної допомоги : Наказ Міністерства охорони здоров'я. Департамент з питань якості медичної та фармацевтичної допомоги [Електронний ресурс]. – Режим доступу : України www.moz.gov.ua/ua/.../dn_20110720_427.htm.
12. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
13. Про захист прав споживачів : Закон України від 12.05.1991 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
14. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>.
15. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 року // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
16. Нормативно-правове забезпечення контролю якості медичних послуг : Прес-релізи, новини та оголошення // Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.moz.gov.ua/ua/portal/pre_20131108_f.html.

САЄНКО С. І.,

кандидат юридичних наук, доцент, заступник
начальника кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
(Луганський державний університет
внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка)

УДК 342.92:001.891:165

МЕТОДИ НАУКОВОЇ РЕФЛЕКСІЇ – ЗАСОБИ ПІЗНАННЯ НОРМ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

У статті наводиться характеристика окремих методів наукового пізнання. Розкривається їх значення для всебічного дослідження норм адміністративного права. Перспективною для розвитку адміністративно-правової науки визнається необхідність поглибленого вивчення пізнавальних можливостей кожного гносеологічного прийому.

Ключові слова: наука, пізнання, метод, принцип додатковості, норми адміністративного права.

В статье приведена характеристика отдельных методов научного познания. Раскрывается их значение для всестороннего исследования норм административного права. Перспективной для развития административно-правовой науки признается необходимость углубленного изучения познавательных возможностей каждого гносеологического приема.

Ключевые слова: наука, познание, метод, принцип дополнительности, нормы административного права.

Description of separate methods of scientific cognition is resulted in the article. Their value opens up for comprehensive research of norms of administrative law. For development of administrative science need of profound studying of informative opportunities of each gnoseological reception admits perspective.

Key words: science, knowledge, method, principle of a complementarity, norm of administrative law.

Вступ. У юридичній науці не може бути більш значущих і менш значущих методів пізнання. Усі наукові методи та наукознавчі підходи в рівній мірі цінні та важливі. Тому праві ті дослідники, які наголошують, що навіть при появі нових методологічних підходів та подальшому їх використанні, необхідно ґрунтуватися на принципі додатковості, а не на зміні одного уявлення на інше. Підходи й методи повинні доповнювати один одного для цілісного відображення правової реальності й вироблення продуктивних знань про неї [1, с. 12; 2, с. 6]. І це головна аксіома, якою доцільно керуватися, досліджуючи сутність і зміст правових феноменів.

Отже, щоб усебічно пізнати особливості створення, тлумачення, реалізації, структурного вираження та формального закріплення норм адміністративного права, треба прагнути здійснити апеляцію до більшості наукових методів. Саме такий орієнтир здатний гарантувати максимальне наближення до можливої повноти дослідження того чи іншого об'єкту наукового пізнання, виявити дійсну сутність і зміст останнього.

Постановка завдання. З урахуванням зазначеного у даній статті буде здійснено спробу звернути увагу вчених-адміністративістів України на гносеологічні ресурси окремих методів наукового пізнання, які варто застосовувати з метою всебічного дослідження норм адміністративного права.

Результати дослідження. У першу чергу доцільно звернути увагу на те, що для вивчення внутрішніх і зовнішніх зв'язків норм адміністративного права суттєве значення матиме використання методу моделювання. За допомогою даного методу можуть досліджуватися, як правило, ті процеси та явища, що не піддаються безпосередньому вивченню. Він давно вже зарекомендував себе в різних сферах розвитку науки як ефективний засіб виявлення суттєвих ознак явищ і процесів за допомогою відповідної моделі (концептуальної, вербальної, математичної, графічної, фізичної тощо). Цінність використання методу моделювання для пізнання правових феноменів неодноразово доводилася й українськими вченими-правознавцями. Так, зокрема, Д.І. Голосніченку зазначений гносеологічний інструмент дозволив якісно та ефективно висвітлити відповідні ракурси теорії повноважень і запропонувати корисні новації законодавчого та практичного характеру [3, с. 23, 144-220, 244-311], В.С. Гуславському охарактеризувати перспективні напрями розв'язання проблем інформаційного забезпечення ОВС України, як суб'єкта управління в єдиному правоохоронному просторі СНД [4, с. 5], а С.Ф. Денисюку визначити принципи громадського контролю за адміністративною діяльністю правоохоронних органів в Україні [5, с. 5].

Для вчених-адміністративістів важливим є те, що метод моделювання може бути ними використаний як спосіб теоретичного опосередкованого пізнання норм адміністративного права, у процесі якого певна теоретична модель адміністративно-правової норми надасть їм можливість отримати нову наукову інформацію про властивості даних соціальних регуляторів, особливості їх створення, дії та реалізації. На підставі побудованої моделі можна спробувати виявити також і перешкоди, що виникають у функціонуванні системи джерел норм адміністративного права України, та окреслити той перелік стандартів, якому повинна відповідати адміністративно-правова нормоінтерпретаційна практика.

Як бачимо, метод моделювання, поряд з іншим дослідницьким інструментарієм, здатен відкрити для дослідників відповідні можливості теоретичного обґрунтування доцільності побудови тих чи інших адміністративно-правових моделей нормотворення, нормотлумачення та нормореалізації, які можна буде запропонувати українському суспільству в цілях ефективного забезпечення його життєдіяльності.

У процесі обґрунтування наукових результатів вчені-адміністративісти України плідно використовують й інший гносеологічний інструмент. Незважаючи на те, що останньому вони присвоюють різні назви, все ж таки при цьому не змінюють його методологічних ресурсів та ефективно їх задіюють під час підготовки дисертаційних робіт високого наукового рівня. Мова йде про такий дослідницький прийом, як – *формально-логічний метод* (В.С. Гошовський називає даний метод формально-юридичним [6, с. 5], а О.А. Музика-Стефанчук – формально-догматичним [7, с. 3]). Представлена назва вказаного методологічного інструменту репрезентована, зокрема, у роботі В.П. Петкова [8, с. 3] та сприймається нами як найбільш обґрунтована з огляду на те, що семантично відповідає установленим формально-логічним правилам наукового пізнання юридичних явищ.

Можна погодитися з окремими науковцями з приводу того, що значення даного дослідницького прийому полягає у формулюванні юридичних понять, виявленні зовнішніх ознак і фіксації відмінностей правових явищ, теоретичному обґрунтуванні певних класифікацій, створенні логічних конструкцій на базі законодавчих (легальних) понять і визначень тощо [9, с. 94]. У зв'язку з цим такий гносеологічний потенціал формально-логічного методу, звичайно, не потрібно ігнорувати й тим дослідникам, яких буде цікавити адміністративно-правова нормативна проблематика. Зазначений метод вони можуть залучити для: здійснення аналізу внутрішньої побудови адміністративно-правових норм і вивчення окремих способів їх тлумачення та реалізації; формулювання понятійно-термінологічного базису, що відобразить предмет наукового дослідження; визначення переліку вимог, яким мають відповідати класифікація та кодифікація норм адміністративного права тощо.

Учені-адміністративісти України (І.В. Арістова [10, с. 5], Н.А. Берлач [11, с. 4], В.Л. Грохольський [12, с. 4], В.О. Заросило [13, с. 4], Л.Л. Кінашук [14, с. 4], Р.С. Мельник [15, с. 3] та ін.) достатньо цікаві наукові дослідження проводять і з використанням *логіко-семантичного* прийому наукового пізнання, застосування якого має здійснюватися саме в такому контексті. Пов'язано це з тим, що нехтування вказаним зв'язком (логіка плюс семантика) може призвести до викривлення дійсного змісту норм адміністративного права, способів їх реалізації, інтерпретації та фіксації у певних джерелах. А тому, щоб уникнути названого негативного наслідку, дослідження адміністративно-нормативної проблематики має ґрунтуватися на вироблених мовознавством положеннях про: багатозначність слів природної мови; історичну мінливість значення останніх та набуття ними нових лексичних значень; мовні шляхи формування наукової термінології на основі загальноповживаних слів; вплив контексту на змістове значення слів і понять.

Усебічного пізнання соціально-правової природи, структури та змісту, способів тлумачення й реалізації, а також інших параметрів проявів буття норм адміністративного права не можливо буде досягти, якщо поряд з названими методами не спробувати ефективно використати гносеологічні ресурси *аналізу* та *синтезу*. До вказаних прийомів логічного мислення варто апелювати у будь-якому науковому дослідженні. Тому ми пропонуємо науковцям звернути увагу на необхідність використання методики здійснення аналітично-синтезуючої рефлексії, яку достатньо повно й зрозуміло описав М. Мамардашвілі. Даний автор один із неба-

гатьох у своїх наукових працях зумів розкрити гносеологічний взаємозв'язок аналізу та синтезу, а також показати їх значення для отримання науково обґрунтованих висновків [16, с. 50-63], що, на нашу думку, потребує обов'язкового врахування.

Роль аналізу й синтезу в пізнанні адміністративно-нормативної проблематики спрощено можна охарактеризувати наступним чином. Так, зокрема, за допомогою аналізу можна подумки розкласти норми адміністративного права, джерела їх закріплення, будь-який нормативно-правовий акт тощо на складові частини, кожна з яких сама по собі може бути вивчена окремо. Розкладання має на меті перехід від вивчення цілого до дослідження його структурної будови, компонентного складу, ознак і властивостей цього цілого. Таким чином, науковий аналіз проблематики норм адміністративного права може дозволити глибше пізнати вказані соціальні правила поведінки, а також сформулювати певні пропозиції та рекомендації законодавчо-го й практичного характеру.

Але один лише аналіз складових адміністративно-нормативної проблематики не може бути визнаний кінцевою метою наукової розвідки, оскільки в такому разі поза увагою дослідника залишаться зв'язки й відносини норм адміністративного права з іншими об'єктами та процесами, які в реальному житті впливають не лише на структурованість останніх та їх форму вираження в певних джерелах, а й позначаються на якості створення, тлумачення та реалізації вказаних соціальних регуляторів. Тому в процесі наукової рефлексії варто намагатися реалізувати спроби й відтворення певних цілісних об'єктів (норм адміністративного права, системи джерел їх закріплення та ін.) з огляду на характеристику їх внутрішньої структури, характеру функціонування та законів розвитку. Цю мету можна досягти вже за рахунок іншого гносеологічного прийому – синтезу, сутністю якого саме й є смислове з'єднання та відтворення зв'язків окремих частин, елементів складного явища в напрямі пізнання його як окремого цілого в певній структурно-функціональній єдності.

Сам перехід від аналізу фактів до теоретичного синтезу та на навпаки здійснюється за допомогою інших прийомів наукового пізнання – *індукції* та *дедукції* – які, доповнюючи один одного, складають зміст цього складного стрибка. Методика керівництвом даними пізнавальними прийомами достатньо зрозуміло випи-сана Д. Дьюї [17] та Г. Сельє [18]. З нею варто ознайомитися будь-якому правознавцю, що буде намагатися отримати науково обґрунтовані висновки по певній проблематиці.

Якщо говорити предметно про значення індукції для пізнання норм адміністративного права, то варто приймати до уваги те, що індуктивний прийом наукової рефлексії дозволяє переходити від знання окремих фактів до знання загального, до емпіричного узагальнення та встановлення загального стану досліджуваного об'єкта, наприклад, пізнання суттєвих внутрішніх і зовнішніх зв'язків адміністративно-нормативної системи України.

Безпосередня основа індуктивного висновку – повторюваність ознак у ряді об'єктів певного класу. Завдяки індукції висновок про загальні властивості всіх норм адміністративного права можна отримати на підставі дослідження незначної кількості одиничних адміністративно-правових норм. Під час індуктивізації має використовуватися положення про те, що у всякому соціально-правовому явищі є щось загальне, виступаюче як об'єктивна закономірність. Прийом наукової індукції саме й спрямований на виявлення цієї закономірності.

Пізнання норм адміністративного права не може обійтися й без дедуктивного методу (синонім – аксіоматичний метод), що полягає в переході від деяких загальних посилок до приватних гносеологічних результатів – наслідків. Під дедукцією розуміють метод переходу від загальних суджень до приватних, а також необхідне слідування з одних висловлювань і посилок до інших висловлювань за допомогою законів і правил логіки. Необхідний характер такого слідування робить отримуване знання не вірогідним, а достовірним. Висновок по дедукції, як правило, будується за відповідною схемою. Одним із варіантів словесного вираження подібних схем є наступне твердження: усі соціальні норми мають властивість А; норма адміністративного права відноситься до класу соціальних норм; значить адміністративно-правова норма має властивість А.

Щоб усебічно дослідити норми адміністративного права, науковцям доведеться часто-густо оперувати й такими гносеологічними прийомами, як *абстрагування* та *конкретизація*. У зв'язку з цим ми радимо звернути увагу на наукові рекомендації Е.В. Ільїнкова [19-21], Ю.Ф. Вілесова [22] та ряду інших вчених, щоб отримати дійсно науково обґрунтовані результати, які в певній перспективі можуть стати корисними для підвищення ефективності соціально-правової практики.

Цінність методу абстрагування проявляється в тому, що за його допомогою можна реалізувати спроби щодо виокремлення та перетворення на самостійні об'єкти розгляду певних особливостей і параметрів створення, тлумачення, реалізації, а також «формального» закріплення норм адміністративного права. Однак потрібно віддавати собі звіт у тому, що таке виокремлення стане можливим лише в уявному плані – тобто подумки, але при цьому відповідні результати (отримані абстракції) можна буде зафіксувати на сторінках наукової праці за допомогою відповідних понять, з якими в подальшому матиме змогу ознайомитися українська громадськість.

Отже, за допомогою методу абстрагування можна реалізувати спроби ґрунтовного вдосконалення та збагачення понятійно-термінологічного базису теорії норм адміністративного права, що сприятиме більш ефективному її доктринальному, законодавчому та практичному адаптуванню.

Плідно використовувати варто й потенціал методу конкретизації, який дозволяє рухатися не лише в координатах сходження від конкретного до абстрактного, а й у протилежних – від абстрактного до нового конкретного. Вже давно став відомим той факт, що абстрактної істини не існує, бо вона завжди конкретна. У зв'язку з цим за допомогою даного методу можна спробувати пізнати певне конкретне (норму адміністративного права, окреме джерело її закріплення, окремий спосіб тлумачення норми чи її реалізації тощо) у єдності його багатоманітності, що відповідатиме об'єктивній реальності – об'єктивній конкретності. «Єдність» при цьому має усвідомлено сприйматися як складна сукупність різних форм проявів буття відповідного об'єкта, комбінація яких (форм) виявлятиметься характерною лише для нього, а не для будь-якого іншого правового феномену.

Великі можливості для вивчення норм адміністративного права відкриває й *дослідницький інструментарій соціологічного характеру*. З його допомогою можна з'ясувати: наскільки повно нормативно врегульовано певні сфери життєдіяльності українського соціуму; який рівень ефективності адміністративно-правових нормотворення, нормореалізації та нормоінтерпретації в Україні; чи є на сьогоднішній день оптимальним функціонування сучасної системи джерел норм адміністративного права в українській державі тощо. Методи соціологічного характеру можуть сприяти розробці такої теорії норми адміністративного права, яка буде корисна для розвитку не лише адміністративно-правової науки, але й для адміністративно-юрисдикційної практики та адміністративно-правового забезпечення прав, свобод, законних інтересів і обов'язків людини та громадянина. Досягти ж зазначених результатів вдасться в тому разі, якщо спробувати використати під час дослідження хоча б окремі прийоми наукового пізнання з арсеналу соціології. Складовими останнього сьогодні є методи: інтерв'ювання, анкетування, спостереження, контент-аналіз певних процесуальних документів або статистичних довідок [23] та інший ґносеологічний інструментарій.

Висновок. Необхідні для всебічного пізнання норм адміністративного права методологічні засоби, безумовно, не можуть бути повністю охарактеризовані лише в одній науковій статті, оскільки вони мають різноманітні ґносеологічні ресурси та являють собою достатньо розгалужену систему. Тому на сторінках цієї роботи ми спробували окреслити лише певні контури зазначеної системи методологічного інструментарію. Для подальших же наукових розвідок у сфері буття норм адміністративного права перспективним залишається поглиблене вивчення пізнавальних можливостей кожного ґносеологічного прийому, що дозволить ученим-адміністративістам отримувати дійсно науково обґрунтовані, соціально-корисні та придатні для практичної реалізації пропозиції і рекомендації.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко Н.М. Джерела права: проблеми теорії та методології : монографія / Н.М. Пархоменко. – К. : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 336 с.
2. Кельман М.С. Методологія сучасного правознавства: становлення та основні напрями розвитку : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / М.С. Кельман. – Київ, 2013. – 35 с.
3. Голосніченко Д.І. Теорія повноважень: вітчизняний та зарубіжний досвід їх формування : монографія / Д.І. Голосніченко. – К. : Видавець Голосніченко А.М. (Г.А.М.), 2009. – 356 с.
4. Гуславський В.С. Управління співробітництвом ОВС України з правоохоронними органами країн СНД: Організаційно-правові засади : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.Л. Грохольський. – Харків, 2006. – 38 с.
5. Денисюк С.Ф. Громадський контроль за правоохоронною діяльністю в Україні: адміністративно-правові засади : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / С.Ф. Денисюк. – Дніпропетровськ, 2010. – 36 с.
6. Гошовський В.С. Теоретико-правові основи реформування системи виконавчої влади в Україні : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.С. Гошовський. – Київ, 2013. – 36 с.
7. Музика-Стефанчук О.А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин в Україні: проблеми законодавства, теорії та практики : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / О.А. Музика-Стефанчук. – Київ, 2012. – 36 с.
8. Петков В.П. Управління виховно-виправним процесом : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; банківське право» / В.П. Петков. – Харків, 1998. – 41 с.

9. Козлов В.А. Проблемы предмета и метода общей теории права / В.А. Козлов. – Ленинград : Изд-во Ленинградского ун-та, 1989. – 214 с.
10. Арістова І.В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / І.В. Арістова. – Харків, 2002. – 39 с.
11. Берlach Н.А. Розвиток органічного напрямку у сільському господарстві України (адміністративно-правові основи) : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Н.А. Берlach. – Київ, 2010. – 32 с.
12. Грохольський В.Л. Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.Л. Грохольський. – Харків, 2004. – 39 с.
13. Заросило В.О. Адміністративно-правове забезпечення участі працівників органів внутрішніх справ України у міжнародній миротворчій діяльності : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / В.О. Заросило. – Київ, 2009. – 40 с.
14. Кінашук Л.Л. Організація та правове регулювання аудиторської діяльності в системі фінансового контролю в Україні : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Л.Л. Кінашук. – Київ, 2013. – 36 с.
15. Мельник Р.С. Система адміністративного права України : автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.С. Мельник. – Харків, 2010. – 32 с.
16. Мамардашвили М. Процессы анализа и синтеза / М. Мамардашвили // Вопросы философии. – 1958. – № 2. – С. 50-63.
17. Дьюи Д. Психология и педагогика мышления / Д. Дьюи. – Пер. с англ. Н.М. Никольской. – М. : Совершенство, 1997. – 208 с.
18. Селье Г. От мечты к открытию [Электронный ресурс] / Г. Селье. – Режим доступа : <http://www.bibliotekar.ru/otkrytiya2/index.htm>.
19. Ильенков Э.В. О диалектике абстрактного и конкретного в научно-теоретическом познании / Э.В. Ильенков // Вопросы философии. – 1955. – № 1. – С. 42-56.
20. Ильенков Э.В. Диалектика абстрактного и конкретного в «Капитале» К. Маркса / Э.В. Ильенков. – М., 1960. – 285 с.
21. Ильенков Э.В. Диалектика абстрактного и конкретного в научно-теоретическом мышлении / Э.В. Ильенков. – М., 1997. – 464 с.
22. Вилесов Ю.Ф. Онтологические и гносеологические основания физической абстракции : дис. ... д-ра филос. наук : 09.00.01 / Вилесов Юрий Федотович. – Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова, Москва, 2004. – 300 с.
23. Санжаревский И.И. История, методология и техника исследования проблем общества и личности в социологии / И.И. Санжаревский. – [Изд. 4-е, испр. и доп.]. – Тамбов, 2012. – 432 с.

